

Store og små historier

Samtale med Palle O. Christiansen om historisk antropologi og kulturhistorie

Interview ved Peter Henningsen

Fortid og Nutid marts 2001, s. 57-70.

Etnologen og kulturhistorikeren Palle O. Christiansen udgav i foråret 2000 den i fagkredse meget omtalte bog *Kulturhistorie som opposition*. Heri fremfører han bl.a. det synspunkt, at den kulturhistorie, som til skiftende tider virkelig har haft betydning for vor måde at opfatte fortiden på, gerne har været i opposition til den til enhver tid herskende opfattelse "på bjerget" af, hvad historiefaget burde beskæftige sig med. Pr. 1. april 2001 tiltræder Palle O. Christiansen som direktør for Dansk Folkemindesamling og i anledning heraf har *Fortid og Nutid* sat ham stævne til en samtale om kulturhistorie og historieopfattelse.

Palle O. Christiansen, f. 1946, lektor ved Institut for Historie, Københavns Universitet. Mag. art. i europæisk etnologi 1975, dr. phil. 1996 på afhandlingen *A manorial world. Lord, peasants and cultural distinctions on a Danish estate 1750-1980*. Har bl.a. udgivet *Fire landsbyer - en etnologisk rapport om nutidige livsformer* (1980) og *Kulturhistorie som opposition. Træk af forskellige fagtraditioner* (2000). Palle O. Christiansen har desuden publiceret talrige artikler i inden- og udenlandske tidsskrifter.

Din seneste bog om kulturhistorie har fået titlen "Kulturhistorie som opposition". Hvad mener du med, at kulturhistorien er i opposition, og i opposition til hvad?

Det var en fantastisk oplevelse for mig - en "mageløs" opdagelse - at opdage, at der er ting man godt ved, men som man skal vide på en ny måde før det trænger ind. Jeg sad for nogle år siden og skulle skrive et kapitel om historisk antropologi til et samleværk og samtidig forsøgte jeg at strikke et kursus om kulturhistorie sammen. Derfor læste jeg en lang række ældre kulturhistoriske værker igennem, og da jeg jo samtidig sad og skrev om den historiske antropologi slog det mig, hvor fantastiske paralleller, der er mellem det bedste af 1800-årenes kulturhistorie og det vi i de sidste 25 år har kaldt historisk antropologi - og hvor der faktisk ikke er nogen direkte faglig kontinuitet. Det er det interessante.

I historieforskningen er vi kommet til at beskæftige os med nogle af de samme ting som 1800-tallets kulturhistorikere: ægteskabsformer, død, seksualitet, almindelig levemåde og den slags. Her er med andre ord tale om genopdagelser hos universitetshistorikere, der tror, at de laver noget helt nyt. Men går man 120 år tilbage i Tyskland og Danmark kan man se, at der dengang stod en strid mellem kulturhistorikerne og de politiske historikere: historikerne gik stort set én vej, nemlig mod statshistorie og institutionshistorie, og de vandt striden i både Tyskland og Danmark. Kulturhistorikerne blev derimod taberne. Det var sådan en blød og feminin historie, som nu måtte skytte sig som den bedst kunne, f.eks. kunne den blive til sociologi og tage til Amerika, som det skete i Tyskland eller den kunne, som i Danmark, overleve på de kulturhistoriske museer og på Nationalmuseets 2. og særligt 3. afdeling.

Der foregik med andre ord en udskilningsproces - en kamp om historien - hvor taberen blev kulturhistorien, og det er den kulturhistorie, som vi nu er ved at genopdage. Men da vi ikke gør helt de samme ting som dengang genopdager vi den på en ny måde. Mange af de empiriske temaer er dog identiske. Og vi gør det for at gøre historien bredere. Al ære og respekt for det kritiske gennembrud i slutningen af 1800-tallet, som trods alt gjorde meget godt og fik ryddet op i mange myter og skrøner, men prisen blev altså at historiefaget blev meget smalt. Det blev i ekstrem grad begivenhedsorienteret. Det blev politisk orienteret, særligt i Tyskland, og det som hed dagligliv, religion, følelser, verdensbillede osv. blev ikke betragtet som rigtig historie. Historie - det var magt og politik.

Det vil altså sige, at det var den politiske historie, som kulturhistorien dengang var i opposition til?

Ja, det tror jeg nok, at man må sige. Specielt i Tyskland. Det var jo særligt Tysklands samling i 1871, der ligesom gav historikerne den aktuelle legitimitet til at indsnævre faget på den måde.

Men det er vel ikke den samme opposition hele vejen igennem. Hvis vi f.eks. ser på den nye kulturhistorie - mikrohistorie, historisk antropologi osv. - er det mit indtryk, at den snarere er i opposition til den kvantitative socialhistorie og til modernismen end til den politiske historie?

Ja, det er rigtigt. Når man ser på den moderne historiske antropologi og New Cultural History, som jo ikke er helt det samme, selvom det har noget med hinanden at gøre, er opgøret snarere imod en formalistisk historieskrivning og skyldes en utilfredshed med at socialhistorien har udviklet sig i enten en kvantitativ retning, hvor menneskene helt forsvinder, eller i en retning, hvor det mere gælder om at konstruere teoretiske modeller end at studere virkeligt levet liv. Det har vel været de to hovedanker.

De nye kulturhistorikere gik imidlertid ikke tilbage og lod sig inspirere af den gamle kulturhistorie, de kiggede i stedet til antropologien, der jo var et nabofag med succes. Og med hensyn til det allernyeste - det som kaldes New Cultural History og New Historicism - kommer der igen en ny inspiration, som går under betegnelsen "den sproglige vending". Dvs. at man opdager, at der er et sprogligt kulturfilter mellem fortiden og nutiden. Allerede den italienske historiker Carlo Ginzburg var jo inde på det for 25 år siden, da han sad med sine inkvisitionsarkiver. Man kan ikke bare komme til at tænke som et middelaldermenneske. Der er i stedet tale om nogle symboler, som vi fortolker, og det sætter os i en helt anden ydmyg situation end den frejdige historieskrivning, som jo bl.a. Erik Arup stod for, og hvor virkeligheden opfattedes som direkte tilgængelig, når bare man fandt de rigtige kilder og derefter begyndte at stykke de forskellige udsagn sammen. New Cultural History er en opposition til den naivistiske, modernistiske måde at skrive historie på.

Her er altså tale om forskellige former for opposition?

Ja, jeg mener, at der groft sagt ligger 2-3 oppositionsforhold i den kulturhistoriske tradition. Det første forhold finder vi i slutningen af 1800-tallet, det andet i 1970'erne og det tredje i 1990'erne og her og nu. Den første opposition var oppositionen mod den politiske statshistorie, den anden

opposition var oppositionen imod den kvantitative eller modelbyggende historie, og den tredje er oppositionen mod naivismen og mod at virkeligheden er direkte tilgængelig. Den har selvfølgelig forbindelse med den historiske antropologi, men New Cultural History er mere et barn af den sproglige vending, selvom den selvfølgelig har forbindelse med antropologien gennem antropologen Clifford Geertz, der har været inspirator for begge retninger.

Hvis man ser på Geertz' tidlige forfatterskab kan man se, at han opererer med det klassiske homogene kulturbegreb - altså at kulturen er et stort hele af nogle forestillinger og materielle udtryk, åndelige kategorier og den slags, som kan tænkes som en grammatik eller som et kognitivt kort. Hvis vi derimod ser på den senere Geertz, altså ikke den Geertz som skriver den berømte *The Interpretation of Cultures*, men derimod den Geertz, der skriver bogen *Local Knowledge*, kan vi se at bruddet med modernismen er til stede i netop den bog.¹ Her er kultur ikke længere et grammatisk hele. Den er derimod uhomogen og flere af disse uhomogeniteter kan være i spil sammen - altså samtidigt. Således at de former sig med og mod hinanden, og man kan bære flere af disse inkonsistente træk i sig på én og samme tid. Alt flyder ikke, men det passer heller ikke sammen i et fint skema, og det er det som New Cultural History, så vidt jeg kan se, tager til sig og prøver at indskrive i den lille histories ramme. Det er altid en risikabel ting at karakterisere andre skoler, men her synes jeg, at jeg kan se et mønster. En forskel til den lidt mere naive og konkrete historiske antropologi, som blev lavet tilbage i 1970'erne.

I bogen behandler du den kulturhistorie som er i opposition, men herved indikerer du også, at der må være en kulturhistorie, som ikke er i opposition?

Ja, det er rigtigt. Det er nemlig ikke en historiografisk bog, jeg har skrevet. Selvfølgelig er der dansk historiografi i den, men det har ikke været hovedsigtet at skrive en historiografi om dansk kulturhistorie. I mine øjne må man skrive en bog ud fra en bestemt hensigt. Man må udvælge noget og fravælge noget andet. Der er altså noget, der styrer, og i mit tilfælde var det denne såkaldte mangeløse opdagelse, som jeg tidligere talte om. Særligt i de situationer, hvor kulturhistorikerne var ude og krydse klinger med noget, der åbenbart ikke var kulturhistorie, blev det for alvor interessant. Kulturhistorikerne træder i karakter som kulturhistorikere, netop fordi de bliver angrebet af nogle andre, og er nødt til at definere en position for sig selv.

Vil det dermed sige, at de kulturhistorikere, som ikke er ude at krydse klinge med andre, ikke er interessante i bogens sammenhæng?

Det er nok lidt overlegent at sige sådan, men i virkeligheden er det rigtigt. Det er sådan jeg har opfattet det, og jeg skal gerne forklare det lidt nøjere: Hvis man tager en fremtrædende dansk kulturhistoriker som Axel Steensberg er der jo lysår til forskel, når man sammenligner ham med Troels-Lund. Hos Troels-Lund stråler livet op af siderne, og det gør det bestemt ikke hos Steensberg i den efterfølger til *Dagligt liv i Norden*, som han udgav i 1960'erne. Den er blot skrevet sammen på baggrund af tusindvis og atter tusindvis af små ekcerpter, som er skrevet ud fra samleværker af studenter og derpå skrevet sammen. Man vil ikke et bestemt sted hen. Der er ikke ét synspunkt af nogen art, som organiserer stoffet. Det er blot et kompilatorisk værk. Måske meget

nyttigt, men noget ganske andet end Troels-Lund. Men hvad er det så, der gør Troels-Lund til noget andet? Det er det, som interesserede mig.

Pointen er at den nationale historieskrivning i lyset af historismen og senere positivismen bliver opsplittet og derfor kommer til at mangle helhed, og her kommer kulturhistorien ind og forsøger at samle disse adskilte dele til en helhed. Det er en organismetænkning med rødder i romantikken - en slags neoromantik - som herhjemme repræsenteres af folk som Troels-Lund, Hugo Matthiessen og Vilhelm Grønbech. De søger at samle, hvad andre har adskilt. Og de kulturhistorikere, som ikke arbejder på denne måde, er ikke med i min bog. De er jo netop ikke i opposition. Fællestrækket hos kulturhistorikere som Troels-Lund og Hugo Matthiessen er deres helhedsskabende tankegang. Det er livet i sin helhed, de vil have fat i.

Derfor er den æstetiske kulturhistorie ikke med, altså den kulturhistorie der f.eks. handler om teater og kunst osv. Ligesom den kulturhistorie, der handler om småting og som efter min mening har degenereret begrebet, heller ikke er med. Altså de der artikler á la *Omkring en chokoladekande*. Sådant noget, det må jeg indrømme, er jo meget sødt, men jeg får altså kryb af det. Det er ikke mig. At nedbryde virkeligheden til sådan noget pussenusseri, når der ikke er nogen virkelig pointe med det. Hvis der derimod er en pointe, så er det fint nok at tage udgangspunkt i det helt lille og så brede det ud. Så bliver det jo mikrohistorie. Men omvendt kan mikrohistorien også degenerere - hvis den laves åndeligt slapt - til noget, som jeg ikke synes, at man kan være bekendt at publicere.

I de senere år er der herhjemme blevet talt en del om den såkaldte mikrohistorie. Hvor befinder den sig i forhold til New Cultural History?

Carlo Ginzburg, som jo er en af hovedmændene i mikrohistorien, ligger principielt langt fra den nye kulturhistorie, idet han kæmper imod enhver form for relativisme. Han hader postmodernisterne. Siger han i hvert fald. Samtidig har han dog i mine øjne været med til at slå modernismen i gulvet. Hele hans livsprojekt har været et opgør mod historisk-modernistisk skrivning. Han har sin egen profil, og selvom det er en form for kulturhistorie, så er det ikke den type New Cultural History, som jeg nævnte før. Det er en typisk italiensk, delvis fransk, tradition, som han er førstemanden i, og som også er meget forskellig fra den tyske, mere socialantropologisk inspirerede, mikrohistorie.

Man har af og til indtryk af, at nogle danske historikere sætter lighedstegn mellem mikrohistorie og lokalhistorie?

Set på lang afstand er der vel ikke noget at sige til et sådant synspunkt. Begge dele har jo tilsyneladende noget at gøre med noget snævert. Men såvidt jeg kan se, er de rundet af helt forskellige traditioner, og har ikke særligt meget at sige hinanden, når det kommer til stykket. Lokalhistorie, som vi mestendels forstår det, har noget med enten kærlighed til en bestemt lokalitet at gøre, eller også har det noget at gøre med, at man skriver for mennesker i en bestemt lokalitet. Begge fænomener er klassiske i det, jeg kalder nordisk lokalhistorie, og ingen af de træk genfindes i mikrohistorien. Mikrohistorien bliver ofte valgt, fordi der ligger nogle arkiver, der i ekstrem grad kan belyse nogle bestemte problemstillinger, man som fagmand er interesseret i. Man kan altså komme dybt ned her.

Og så kan man sige, at det er materialestyret, men man er på den anden side en dårlig forsker, hvis man ikke - som Ladurie gjorde det med *Montaillou* - skulle vende blikket hen, hvor der ligger et sådant fantastisk materiale.²

En anden form for mikrohistorie består i, at man indsnævrer et felt geografisk for at få flere kilde typer til at tale sammen. Det er jo det man ikke kan, hvis man skriver regionalhistorie eller nationalhistorie. Altså at man på personniveau kan lave en voldsom dybdeboring ved at sammenflette en mængde data om bestemte personer, og se hvordan de agerer i forskellige sammenhænge. Det er særligt det, som har karakteriseret tysk mikrohistorie og den engelske historie-antropolog Alan Macfarlanes arbejder. Den tyske mikrohistorie er altså helt forskellig fra den italienske mikrohistorie. Den italienske mikrohistorie er langt mere narrativ og bruger ofte ét stort hovedarkiv, mens den tyske og den engelske tradition, som Macfarlane delvis lagde grunden til, benytter et langt bredere kildegrundlag.

Det minder jo om din egen disputats. Er det mikrohistorie?

For at sige det lige ud, kendte jeg ikke begrebet mikrohistorie på det tidspunkt. Selv kaldte jeg det dengang historisk antropologi eller antropologisk historie, og det samme var f.eks. tilfældet med David Sabeau, der i sin seneste bog skriver, at han nu har fundet ud af, at det han laver er mikrohistorie. I 1970'erne og 1980'erne kunne man ikke rigtigt finde ud af, hvilket navn man skulle vælge. Senere hen er det så blevet mikronavnet, som jo stammer fra Italien, men nu er ved at blive den almindelige betegnelse, også i Danmark. Men jeg kan faktisk slet ikke lide begrebet mikrohistorie, Jeg synes ikke at det siger særligt meget. Man kan let forestille sig at kritikere vil sige, at "*jamen det er jo bare noget småt noget, for det betyder mikro jo*". Selvom historisk antropologi er et sværere ord, er det egentlig meget bedre. Her fremgår det jo, at det handler om menneskelig historie.

Vi har indtil videre talt om kulturhistorie og antropologi, men du er jo egentlig uddannet etnolog. Hvordan betragter du forholdet mellem de tre fag?

Det er rigtigt, at jeg har mit hovedfag i etnologi, men jeg har dog også studeret både historie og antropologi. Men jeg vedkender mig da gerne, at jeg er magister i etnologi, selvom jeg ikke betragter de nævnte fag som fag med store forskelle. Jeg har faktisk lige siden mine studenterår forsøgt at vedligeholde mine relationer til historiefaget og antropologien for at følge lidt med, og jeg ser heller ikke fagene som de modsætninger, de ofte er blevet gjort til. Alle tre fag handler jo om kultur og samfund, men da vi desværre har haft en meget forskellig faglig udvikling betyder det, at mange tror, at det handler om tre forskellige verdener. Sådan forholder det sig dog ikke i mine øjne.

Hvis vi går lidt tilbage i historien kan vi se, at historiefaget faktisk var den store paraply for de to andre fag, men så skete der desværre det, at antropologien på et givet tidspunkt blev ahistorisk, og etnologi blev skilt ud fra historie. I slutningen af 1800-tallet blev universitetshistorien så kritisk og så stramt defineret, at en lang række områder blev sorteret fra den "rigtige" historie. Det havde selvfølgelig sine styrker på visse områder, men det betød også, at faget som sagt blev langt smalle- re, end det var i midten af 1800-tallet. Det betød desuden, at de historikere der var interesseret i

brede emner - f.eks. kulturhistorie - blev holdt ude fra universitetet og kun overlevede på Nationalmuseet. Reelt har de tre fag - historie, antropologi og etnologi - dog fælles rodnet.

Hvis man ser på den nutidige etnologi, således som den udøves på Institut for Arkæologi og Etnologi, så synes den ikke at være særligt historisk orienteret?

I ungdomsoprørets tid hørte jeg selv til de etnologer, som var positivt optaget af de mere sociologiske og antropologiske discipliner, men senere vendte jeg - om man så må sige - "hjem" til den historiskorienterede etnologi. Senere skete der desværre det, at der var en retning inden for etnologien, som var mere sociologisk modelorienteret, og som brugte historie på en ganske anden måde, end jeg bryder mig om. Jeg er mere på historikernes hold, mens den sociologiske retning er blevet en slags historisk eksemplifikation af nogle teoretiske modeller. Det er en meget anderledes måde at bruge historien på, og det har også betydet, at historikerne betragter den del af etnologien som ahistorisk. Det er ihvertfald ikke en humanistisk historietradition, man her bygger på, og det er den humanistiske historietradition, som jeg er interesseret i. Altså den som ikke er sociologisk, men både humanistisk og historisk. Det er to forskellige måder at se verden på.

Når du definerer dig selv som historisk etnolog i modsætning til de sociologiske etnologer, kommer jeg til at tænke på tidligere professor Bjarne Stoklund, der i sin tiltrædelsesforelæsning fra 1971 advarede imod de "farlige tendenser" fra antropologien og i stedet advokerede for den gamle historisk-geografiske metode. Hvordan forholder du dig egentlig til det? Du har jo ikke selv arbejdet med udgangspunkt i den historisk-geografiske metode.

Det er fuldkommen rigtigt, men det er et noget svært gennemskueligt forhold for udenforstående. Da Stoklund for 30 år siden sagde disse berømte ord, så tror jeg at det var fordi, at han stod i en meget svær fagpolitisk situation efter Axel Steensbergs afgang.³ Steensberg var jo en virkelig sværvægter og et barn af sin tid. Og det var en tid, hvor diffusionismen og spredningsstudierne blev de store teoretiske paradigmer i kulturforskningen. Dengang var det de "rigtige" videnskabelige metoder, men i dag kan vi jo godt se, at de var bundet op på positivistiske teorier. Folk som Steensberg og vel også Stoklund mente imidlertid, at det var dem, der havde gjort etnologien til en særlig videnskabelig disciplin, forskellig fra historiefaget, da de benyttede denne specielle metode. Samtidig var de dog yderst opmærksomme på, at disse spredningsmønstre også skulle studeres over tid. Derfor fik man en mærkelig konstruktion, som blev kaldt den historisk-geografiske skole. Det geografiske bestod i, at man undersøgte "rummet" - altså kulturvariationerne og spredningen - og det historiske bestod i, at kulturvariationerne i "rummet" undersøgte over tid fra ca. 1600-tallet til i dag.

Når jeg siger "historisk" forstår jeg faktisk noget ganske andet end denne mellemkrigstidige næsten naturvidenskabelig måde at drive historiske og geografiske studier på, selvom de trods alt gav visse resultater. Problemet var dog, at danmarkskortet blev helt "sort" med alle de spredningskort, der skulle lægges ovenpå hinanden. Det er kun på et rent overfladisk niveau, at denne type studier giver os et vis ordning af stoffet. Når jeg siger "historisk" har det i stedet noget at gøre med rekonstruktion af fortidige menneskelige miljøer. Det er derfor, at jeg altid har bevæget mig i feltet mel

lem antropologi og historie. Antropologien kunne jo sætte nogen af de ting sammen, som evolutionsteorien havde skilt ad, og som modeltænkningen ofte skilte ad i nogle lidt rigide og kunstige formalistiske sammensætninger. Her var den klassiske funktionalistiske antropologi - sine klare unoder til trods - faktisk meget givtig idet det tilsyneladende ofte lykkedes den at komme tæt på menneskeligt levet liv i et helhedsperspektiv. Og det er det perspektiv, jeg altid gerne har villet føre over på historisk materiale, i stedet for altid at splitte det op eller f.eks. lave quasistatistik på, hvor meget indbo folk havde, eller hvor store deres jordstykker gennemsnitligt var. Jeg vil hellere flette disse informationer på individniveau ligesom man gør, når man går i felten og laver interviews og optegnelser. I disse situationer ved man, hvad den interviewede person gør i mange forskellige sektorer af sit liv, og det er præcis det, jeg gerne vil gøre. Altså se på hvad fortidens mennesker foretog sig på flere forskellige niveauer: Hjemme i deres huse, i deres stalde og ude på marken, i landsbyen og i retten, hvor de var oppe at slås med nogle andre osv.

Det lyder på mange måder som det projekt, som den franske historiker Emmanuel Le Roy Ladurie søsatte i sin berømte bog om den franske landsby Montaillou. Har han øvet nogen indflydelse på din måde at skrive historie på?

Både ja og nej. Da Laduries berømte bog kom på fransk i 1975, var der ikke mange af os der læste den. Vi læste den derimod i forskellige oversættelser i slutningen af 70'erne. Og det var en fantastisk ting, det han gjorde i den bog. Når man har arbejdet en del med bogen, kan man dog se, at arbejdet også er lavet for hurtigt. Analysen er lavet alt for groft. Men sådan er det jo altid. Han var trods alt den første, der gjorde det i den nye stil og publicerede det i en stor international afhandling. Så var han ikke berømt før, så blev han det i hvert fald med den bog. Nu er det er sådan at vi alle tror, at vi er mere eller mindre geniale, men andre havde faktisk fået samme idé som Ladurie. Selv havde jeg også dengang idéer om at kombinere et antropologisk syn med historisk materiale, og det var ellers noget som ikke engang socialantropologerne selv beskæftigede sig med.

Jeg havde i efteråret 1972 læst socialantropologi hos professor Frederik Barth i Bergen og det var et af mit livs store oplevelser. Her kom jeg ind i et fagligt videnskabeligt univers, jeg aldrig før havde oplevet. Der foregik vanvittigt mange spændende ting, der kom udenlandske forskere på besøg, og der var folk af alle tænkelige kulører som stipendiater. Og det var her - midt i al denne socialantropologi - at det kom til at stå mig klart, at nu måtte jeg se at blive historiker! Jeg fik den tanke, at jeg måtte kunne bruge alle de nye redskaber, jeg havde fået i hænde på en anden måde end mine antropologkolleger. Det var også på det tidspunkt, at jeg begyndte at lave notater til mit speciale om godset Giesegård på Midsjælland. Specialet var et forsøg på at kombinere disse ting, og det var derfor, at jeg valgte et godsområde. Jeg ville nemlig have et såkaldt komplekst område, som det kaldes i antropologien, og min primære inspirationskilde var den norske antropolog Reidar Grønhaugs studier i Sydtyrkiet og hans micro-macroanalyser. Der er ikke så mange der ved, at mine giesegårdstudier faktisk er direkte inspireret af sydtyrkiske studier, men det er de altså, selvom jeg har foretaget mine undersøgelser i et historisk perspektiv - endda i et langt længere historisk perspektiv.⁴

På det tidspunkt anede jeg imidlertid intet om, at der i udlandet sad andre historikere og rodede med de samme ideer. Men det gjorde der. Endda helt parallelt: David Sabean f.eks., som jeg senere kom i kontakt med, Ladurie, nogle af de tyske Alltagsgeschichte-folk og socialantropologen Alan Macfarlane i Cambridge. Disse folk fik stort set de samme tanker på det samme tidspunkt, selvom kun få af dem dengang kendte hinanden.

Var det også i de år, at du stiftede bekendtskab med den svenske antropolog Börje Hanssen?

Jeg kendte faktisk Börje Hanssen inden da, men da havde klokken ikke ringet for mig. Den kunne have ringet, men det gjorde den bare ikke. Jeg var faktisk begejstret for Börje Hanssen, men klokken ringede altså ikke med hensyn til den kombination af antropologi og sociologi i et historisk perspektiv, som han stod for. Men jeg tror faktisk, at jeg skrev til Hanssen, da jeg kom hjem fra Bergen i 1973. Jeg kørte sådan et slags parløb, hvor Fridlev Skrubbeltrang hjalp og korrigerede mig med det historiske stof, og Börje Hanssen til gengæld hjalp mig med det antropologiske og sociologiske. Og da jeg først var begyndt på mine studier omkring Giesegård med dette perspektiv for øje, fik jeg øjnene op for, at de samme perspektiver faktisk lå i Börje Hanssens forfatterskab.

I de år fik jeg et ret tæt forhold til Börje Hanssen, faktisk lige til hans alt for tidlige død. Han syntes at det var alletiders, at nogle unge mennesker kastede sig over det felt, som han havde været i gang med 25 år tidligere i sin disputats *Österlen*, der jo fik en frygtelig behandling i Sverige, da den udkom i 1950'erne.⁵ Hanssen var først blevet uddannet i historie, dernæst i økonomisk historie og til sidst i sociologi. Derfor havde han tre akademiske felter at spille på, men fagfolk fra de tre discipliner hævdede, at hans disputats hverken var historie, økonomisk historie eller sociologi, og etnologerne sagde, at det ikke var etnologi! Hvad skulle den stakkels mand så gøre? Faktum er imidlertid, at han skrev en disputats, der nåede at blive genoptrykt 25 år efter sin udgivelse, selvom de forskellige fag tidligere havde sagt, at den ikke hørte til nogen steder. Det er et memento om, at vi er på galt spor i den måde vi opfatter fagskellene på. Som om det drejede sig om evigt uforanderlige, homogene videnskaber. Det er det jo ikke. Det er menneskeskabte discipliner.

Dine giesegårdstudier er altså delvis inspireret af Grønhaug og Hanssen og delvis af Fridlev Skrubbeltrang, men der ligger vel en del metodiske og teoretiske problemer i den historiske rekonstruktion. Problemer som du selv har påpeget i din kritik af Montaillou her i Fortid og Nutid.⁶ Var det læsningen af Montaillou, der åbnede dine øjne for disse problemer?

Nej, jeg tror ikke det ligger der. Det er for tidligt. På det tidspunkt var vi alle fulde af begejstring. Der var en voldsom begejstring for den historiske antropologi. Vi så antropologien som en videnskab, der var meget tættere på det daglige liv end f.eks. sociologien, og derfor var det kombinationen af den antropologiske synsmåde og de antropologiske begreber med det humanistiske stof, som vi ønskede at tage livtag med. Og vi håbede alle, at vore store historisk-antropologiske afhandlinger snart ville udkomme. Når jeg siger vi, tænker jeg først og fremmest på David Sabean og Hans Medick, der siden er blevet kendte for deres dybtgående historisk-antropologiske studier i sydtyske landsbyer og købstæder.⁷ David Sabeans store bog om Neckarhausen udkom i 1990, Hans Medicks og - i al beskedenhed - min egen i 1996 og de var alle tre voldsomt langtrukne bøger.⁸ Det

var nogle projekter af 15-20 års længde, og det skyldtes ikke, at vi var dovne. Efter den første euforiske begejstring, der i udlandet resulterede i mange artikler, mindre afhandlinger og samleværker, opdagede vi nemlig, at der tårnede sig en række komplicerede metodiske og teoretiske problemer op. Det var slet ikke så let at forene historie og antropologi, som vi først troede.

At mit eget giesegårdstudie blev så langt skyldes sikkert nok, at mit mål var at skrive den ultimative historiske afhandling. Jeg ville skrive en afhandling, der både redegjorde for et kompliceret, socialt system og som byggede på feltarbejde. Samtidig skulle den også indeholde en procesanalyse. Altså hvordan det sociale system senere havde fået den form, det havde fået. Det var i høj grad inspireret af Börje Hanssen, hvis disputats var et stort systemstudie af 1600- og 1700-tallets Österlen. Börje Hanssen viste i sin disputats, hvorledes man kunne gribe en situationsanalyse an. Og det samme har Reidar Grønhaug delvis gjort i sine tyrkiske studier. Min store del 2 i disputatsen, som jo fylder over 150 sider, er en sådan stor situationsanalyse af situationen på Midtsjælland i slutningen af 1700-tallet. Og 3. og 4. del repræsenterer de forløbsanalyser, der skal føre os op til der, hvor hele afhandlingen startede: nemlig i felten i 1970'erne. På den måde får vi en beskrivelse af de forskellige brud, der skete i Giesegårdområdet. Fra slutningen af 1700-tallet og omkring 1800, i 1830'erne og 1840'erne med husmandsoprørene osv., og så ender vi tilsidst i nutiden. Disputatsen var et forsøg på først at lave synkrone studier og bagefter følge dem op med diakrone forløbsanalyser. Det var også et forsøg på både at lave strukturanalyse og beskrive "levende liv". Jeg ville både gøre som den franske Annales-historiker Fernand Braudel, men jeg ville også addere det levende liv til, som Braudel sagde han var interesseret i, men som alle kan se, at han aldrig nåede frem til. I dag vil jeg sige, at jeg dengang i 1980'erne ville lave den ultimative bog, og det betød, at jeg var igennem langstrakte slagsmål med mig selv og med andre, som jeg dog ikke har skrevet om i bogen. Jeg har heller ikke skrevet om de *infights*, hvor man er enig og uenig med andre forskere. Så ville noterne have væltet det hele. Nogle har beklaget det, men det er helt bevidst, at den er lavet sådan lidt puritansk. Jeg vil dog mene, at den fagligt velorienterede læser altid kan se, hvor jeg befinder mig. Altså hvor jeg forholder mig til en aktuell fagdebat.

Jeg ville altså lave den ideelle bog, så jeg gjorde det, der var "rigtigt": jeg lod mig både inspirere af strukturalismen og procesanalysen, men i praksis kunne jeg desværre ikke gennemføre det. I hvert fald ikke så elegant, som jeg gerne ville. Derfor blev bogen også hakkende - det er *stop-go* hele tiden. Nogle steder er der nogle frygteligt dybtgående teoretiske, metodiske udlægninger, som følges op af et meget mere levende afsnit. Det er jeg ikke blind for. Det var den pris jeg måtte betale for min grænseløse ambition. Man kan nemlig ikke både skrive en bog, der er modernistisk med alle de dertilhørende metodisk-teoretiske ribbeøvelser og så skrive narrativt. De to former kan ikke gå i spænd sammen. Derfor måtte jeg - ligesom alle andre - bide i det sure æble. Jeg ville have det videnskabeligt-modernistiske og teoretiske med. Det var meget vigtigt for mig på det tidspunkt, da jeg faktisk troede, at vi var på vej hen imod en stor altomfattende teori. Derfor ville jeg ikke give afkald på de teoretiske udredninger og prisen blev, at jeg måtte skrive det i forskellige afsnit. Nu kan jeg godt selv se, at det gør bogen for uhomogen.

Som læser af bogen slår det én, at den ikke er i dialog med den danske landbohistoriske tradition. Du skriver om et klassisk emne inden for dansk landbohistorie, men forholder dig ikke eksplicit til de danske landbohistorikere. Er det en bevidst prioritering?

Jeg er faktisk en del af den danske landbohistoriske tradition, idet jeg selv er Skrubbeltrang-elev. Men spørgsmålet er, om jeg er en del af det i den helt snævre diskurs. Det har du fuldkommen ret i. Jeg kender til dansk landbohistorie, og jeg kender landbohistorikerne personligt og læser hvad de skriver. Men det er rigtigt, at disputatsen ikke kan indskrives i det danske landbohistoriske univers. Den er jo inspireret af min egen lærer Reidar Grønhaug i Bergen, og her handlede spørgsmålene om hvordan man kunne "sprænge" community-studierne. Man kunne nemlig se at de funktionalistiske community-studier indeholdt en række teoretiske problemer, da disse communities jo ikke var autonome.⁹ I hvert fald ikke i Europa. Her var folk i kontakt med masser af andre folk og institutioner udenfor deres lokalområde. og det var derfor at Grønhaug lavede det berømte studie i Tyrkiet, hvor han viste hvorledes halvnomaderne blev fastboende landsbyboere, sigøjnerne blev til halvnomader, og hvorledes landsbyboerne var afhængige af hvad der skete på købstadsniveau og oppe hos viziren i Ankara. Det kom til at hedde micro-macroanalyse. Og det er det initiativ, der ligger til grund for, at jeg måtte vælge et godsområde i Danmark, idet vi dér havde aktiviteter, som foregik på klart forskellige planer og som ofte havde relationer helt op til Rentekammeret og kongen i København, således at folks liv, selv de mest almindelige fæstebønders, var afhængige af mange forskellige niveauer. Det var altså et forsøg på at bruge Grønhaugs model på et vesteuropæisk samfund. Og det synes jeg faktisk selv er ret vellykket. Altså det, at jeg både respekterer at der foregår noget som er specifikt lokalt, samt at dette lokale er påvirket af andre, udefrakommende ting. En sådan diskussion ligger ikke rigtigt i dansk landbohistorie. Der ligger derimod andre diskussioner. Men det var en sådan diskussion min disputats var rundet af. Noget andet som også spillede ind, var den internationale peasant/farmer-diskussion, som foregik inden for rammerne af den gren af antropologien og sociologien, der kaldes *peasant studies*. Her var jeg i høj grad inspireret af samværet med sociologen Teodor Shanin.

Når man går ind i et andet fagfelt - i dette tilfælde landbohistorien - så mener jeg imidlertid, at man bør kende til de overvejelser og den inffight, der er i dette fagområde. Ellers ved man ikke, hvad det er man låner. Det er derfor, at jeg har læst meget dansk landbohistorie - rimeligt seriøst synes jeg selv. Og for nu at komme tilbage til spørgsmålets kerne: Gennem den måde, hvorpå jeg forholder mig til det landbohistoriske stof, vil jeg mene, at den kløgtige læser kan se, at jeg faktisk er udmærket bekendt med de forskellige landbohistoriske diskussioner, f.eks. om udskiftningen kom oppefra eller nedefra. Man kan tydeligt læse, hvad jeg mener om de sager. Men man behøver jo ikke at tvære det ud over siderne. Så ville bogen også være blevet meget længere, end den allerede er, og den ville være blevet endnu sværere at læse, end den er i forvejen. Men den forholder sig altså stadigvæk til dansk landbohistorie, selvom det er på en indirekte måde.

Du siger, at du er Skrubbeltrang-elev, men dine landbohistoriske studier ligger jo fjernt fra den måde som han arbejdede på?

Ja, hos Skrubbeltrang lærte vi at lave disse mange quasistatistiske skemaer, hvor vi f.eks. talte indbo, udsæd ol., og senere dividerede med antallet af gårdbrug for at nå frem til et gennemsnit. Men hvem der egentlig gjorde hvad, fik vi jo ikke noget at vide om på denne måde. Så der ligger sådan set lidt af et opgør med denne tradition i min disputats. Jeg har dog også selv foretaget disse mange statistiske udregninger, og jeg bruger dem også i bogen, selvom jeg ikke har ladet dem trykke. De ligger hjemme i min skrivebordsskuffe, og der ligger de godt. Det, jeg i stedet gør, er det som vi lærte gennem den historiske antropologi, nemlig at flette de mange forskellige oplysninger på personniveau eller i hvert fald på gårdniveau, således at jeg vidste, hvad den ene gård havde af avl og indbo osv, og hvordan menneskene på gården levede. Det er den gennemgående betragtningsmåde, og det er jo lidt anderledes.

*Synes du at dit projekt er lykkedes? Opnåede du det du ville med *A manorial world*?*

Det er svært at svare på et sådant spørgsmål. Der er jo ingen der ikke kan lide sine børn. Den har taget voldsomt mange år af mit liv, og jeg står også ved de allerfleste ting, dog ikke så meget det teoretiske kapitel 2. Det er jeg ikke så glad for i dag. Men de andre ting står jeg ved. Jeg synes, at jeg fik sagt mange rigtige ting på en anderledes måde, end det har været sagt før. Særligt med hensyn til moderniseringen af landbruget fra 1860'erne og frem til 1. Verdenskrig. Det står bedre der, end jeg synes det ellers står. Men det synes vi jo altid selv som forfattere. Men selve det ultimative projekt - hvis man skal være benhård - lykkedes ikke. I hvert fald ikke fuldt ud. Det var selvfølgelig ungdommeligt at ville skrive det sammen, som ingen andre kunne, og i dag er jeg blevet mere ydmyg i min attitude til teoretisk og empirisk arbejde og foreningen af det. Jeg er blevet mere åben og sagtmodig over for den empiriske variation, og er ikke længere så ærbødig over for teorierne som jeg tidligere var. På den måde er også jeg et barn af de hårde opgør mod modernismen, som vi har været igennem de sidste 10-15 år. Nu er der ikke længere så mange, som står fanevagt om denne eller hin store teori, der skal kunne penetrere det hele.

Det er derfor, at de mange små kvalitative historier er kommet igen. *A manorial World* er i sin strukturering stadig en modernistisk bog. Det er et forsøg på at skrive stor historie på et lokalt materiale. I dag ville jeg nok snarere vælge enten det ene eller det andet. Jeg er ikke imod synteser. Jeg synes tværtimod de er nødvendige. Jeg er ikke kun mikrohistoriker, men jeg tror ikke at man skal gøre det sammen. Idag interesserer det lille, kvalitative studie, som jo ligger inde i mange af afsnittene i *A manorial World*, mig voldsomt, altså hvad det er det kan, det her dybe kvalitative studie. At skrive mikrohistorie, historisk antropologi eller *New Cultural History* - hvad man nu kalder det - er jo ikke bare at skrive om noget småt, men derimod virkeligt at gå i dybden med noget. Det er noget som kritikerne ikke forstår - at den måde vi har skrevet almen nationalhistorie på er ved at have fremtiden bag sig - i virkeligheden må man jo, og det ved enhver der har gjort det, smøre det ud på et meget bredt geografisk felt, hvor det i virkeligheden ikke har særligt meget klangbund. Hvis vi skal udrette noget ordentligt, så må vi helt derned i det små og det vil jeg stadig stå vagt omkring: Den dybde, der nogle steder er i *A manorial World* er jeg stadigvæk glad for, og det vil jeg kunne bygge videre på.

Du har tidligere talt om, at det for forskeren er muligt at nå til nye erkendelser via indlevelse og fornemmelse.¹⁰ Hvordan skal det forstås?

Når man arbejder med et bestemt område i mange år opnår man en viden, der ligger ud over det, man egentlig kan dokumentere med kilderne - i ren positivistisk forstand. Det sker også for en antropolog, der arbejder med interviews. Man ved mere end der står i ens optegnelser. Og det gør jeg også for 1700-tallet. Jeg kender nogle af de folk bedre end min egen familie. Jeg kan ikke stikke snuden i min egen families affærer på samme måde. Det har noget med fornemmelse at gøre og jeg har altså nu valgt at sige at jeg ikke vil lide under, at forskningen ikke kan finde ud af, hvordan den selv bliver klog. Det er ting som jeg godt ved, jeg ikke kan bevise. Det handler om plausibilitet, således som Gustav Droysen i sin tid sagde. Man kommer på et tidspunkt i den situation, hvor man ikke kan måle alle ting på en sandhedsbegrebskala. Det kan man med nogle ganske få konkrete data, men hvis man vil videre, bliver det i stedet et plausibilitetskriterium, man skal tage i anvendelse. Sådan tror jeg, at Droysen udtrykker det. Man skal kunne vise sandsynlighed og sammenhæng i det man siger. Kan man få kniven ind nogle steder. I stedet for hele tiden at vride hænder og sige til mig selv, at jeg må udelade dette eller hint, vælger jeg nu at være en lidt modigere forsker; kende mit stof ud og ind og bruge mange år på det, men så må jeg til gengæld også løbe den risiko at lade en finke ryge af panden.

Du er lige blevet udpeget til direktør for Dansk Folkemindesamling og det bringer mig til at spørge om dit forhold til folkloristikken eller folkemindeforskningen. Ser du muligheder for, at folkloristikken bliver bragt ind den nye kulturhistorie i højere grad end det hidtil er sket?

Ja, det var jo sørgeligt at kulturhistorien, etnologien og folkloristikken i sin tid blev skilt ad. I nogle lande blev folkloristik og etnologi lagt sammen. F.eks. i Sverige, hvorimod de i Danmark blev skilt ad og desværre ikke altid har været lige gode venner. Andre steder hører folkloristik måske under antropologi eller under filologi. Men den kunne også ligge sammen med historie. Jeg tror, at alle parter ville have glæde af at blive bredere orienteret.

Det forekommer mig, at den danske folkloristik ofte synes at hvile i sig selv, at den har sine egne systemer som den bevæger sig inden for, hvorimod man aldrig ser den integreret med den "store" historie?

Ja, og det er faktisk lige præcis det, som jeg har forsøgt at gøre noget ved i det projekt, jeg sidder og arbejder med i øjeblikket. Efter jeg i sin tid fik afsluttet *A manorial World* fandt jeg på, at trække 1700-talsstoffet ud af bogen og langsomt forsøge at omskrive det i en ikke-modernistisk, episk tradition. Jeg gik altså videre med mine to bondelivsstile – "fatalisterne" og "stræberne" - og analyserede derefter den oplyste forvalters og godsejerens livsstil. Her var nemlig fire forskellige livsstile, der alle var repræsenteret i det samme totale landskab, men som var forskellige. Jeg forsøger at beskrive livsstilene i kontrast til hinanden, men i en bevidst fortællende tradition i stedet for en modernistisk-analytisk tradition. Det vil sige, at analyserne ikke længere ligger oppe på linierne, men neden under. Og det bliver helt forskelligt fra *A manorial World*.

Samtidig skriver jeg også om folks opfattelse af sådan noget som mørke, varme og kulde, pløre, død, drukkenskab osv. Jeg har tilladt mig at gå derhen, hvor man normalt ikke går, og jeg prøver at træde et skridt længere end jeg gjorde i disputatsen. Det sker ud fra devicen: Hvis A, B og C er tilfældet, hvad må så også være tilfældet, hvis det her skal give mening? Jeg vil ikke ikke, som man ofte plejer, smide A, B og C væk, fordi kilderne ikke fortæller noget eksplicit om D - dvs. det moment, som ikke er kommet med i arkivpakken. I stedet vil jeg i det mindste forsøge at give mit bedste bud ud fra, hvad vi trods alt har belæg for, og hvad jeg derudfra kan fornemme.. Hvad betød det for menneskene, at der var bælgmørkt, når de bevægede sig ud om aftenen? Hvad betød det, at selv unge mænd sjældent havde deres fulde førlighed, måske knap havde tænder i munden og eventuelt var blevet nægtet adgang til nadverbordet fordi deres kundskaber var for ringe? Hvad betød det, at tro lige så meget på "de underjordiske" som på Gud etc. Med disse emner træder jeg rent faktisk ind i folkloristikkens klassiske områder, samtidig med at jeg skriver i en mikrohistorisk kontekst med en vis reference til den "store" historie.

Jeg må nemlig sige, at jeg ikke er meget for fagmiljøer, der blot kredser om sig selv. Jeg er i det hele taget ikke særlig begejstret for metodisk-teoretiske osteklokker, ligesom jeg mener, at det er synd og skam, at de emner som folkloristikken beskæftiger sig med, i sin tid røg ud af kulturhistorien og etnologien. I stedet drejer det sig i praksis om at integrere de forskellige elementer i menneskelivet på en konstruktiv og levende måde. Det handler om helheder og sammenhænge – store og små. Uanset om man betegner sig som etnolog, antropolog, folklorist eller historiker.

Noter:

---

¹Clifford Geertz: *The interpretation of Cultures*, 1973; saamme: *Local Knowledge: Further Essays in Interpretive Anthropology*, 1983.

²Emmanuel Le Roy Ladurie: *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324*, 1975. Dansk oversættelse: *Montaillou. En middelalderlandsby og dens mennesker 1-2*, 1986.

³Bjarne Stoklund: *Europæisk etnologi mellem Skylla og Charybdis*, *Fortid og Nutid* 24, 1969-71, s. 659-670.

⁴Reidar Grønhaug: *Micro-macro relations: social organisation in Antalya, Southern Turkey* 1-3, 1974.

⁵Börje Hanssen: *Österlen. En studie över social-antropologiska sammanhang under 1600- och 1700-talen i sydöstra Skåne*, Ystad 1952.

⁶Palle O. Christiansen: *Konstruktion og konsumtion af fortiden. Reflektioner omkring Le Roy Ladurie's Montaillou*, *Fortid og Nutid* 1987:4, s. 285-303.

⁷David W. Sabeen: *Power in the Blood. Popular Culture and Village Discourse in Early Modern Germany*, 1984; samme: *Property, production, and family in Neckarhausen 1700 to 1870*, 1990 og samme: *Kinship in Neckarhausen 1700 to 1870*, 1998; Hans Medick: *Weben und Überleben in Laichingen 1650-1900. Lokalgeschichte als allgemeine Geschichte*, 1996.

⁸Palle O. Christiansen: *A manorial World. Lord, Peasants and Aultural Distinctions On a Danish Estate 1750-1980*, 1996.

⁹Om community studies, se f.eks. Peter Henningsen: *Det antropologiske bondebegreb*, *Fortid og Nutid* 2000:1, s. 32f.

¹⁰Palle O. Christiansen: *Fornuft og fornemmelse. Feudale bønders liv og den etnologiske beskrivelse*, *Dugnad. Tidsskrift for etnologi* 1/1992, s. 3-23, særligt s. 17-19. Se også P. O. Christiansen: *Kultur og historie. Bidrag til den etnologiske debat*, 1995, s. 71-95.